

környéki telepek, Csehországban a Kulna-barlang alsó rétegének leletei, Szlovákiában a régóta ismert és újabban feltárt mésztufamedencék középsőpaleolit ipara kapcsán részben részletesen elemzik, részben csak említik Tata-Porhanyóbányát. A Tata-monográfia idézettsége megjelenése óta folyamatos, bár nem érdemeihez méltóan alapos. (Mint ahogyan a Kormos-féle első publikáció arról nevezetes, hogy a feldolgozás szemlélete messze megelőzte a korát, ugyanúgy a Tata második monográfiája tartalmában és formájában egyaránt imponálóan komplex alapmű).

Vértés László halála után Skoflek István a lelőhelyről való gondoskodáson túl szakmailag is folytatta a közösen elkezdett munkát. A legnagyobb eredmény egy új kronológiai vizsgálatosorozat.⁸ Ezek az adatok helyesbítik az egymásnak ellentmondó, és meghökkentő következtetésekre alapot adó korábbi datálásokat.⁹ A jelenleg érvényes mérési értékek szerint a lelőhely kora az R/W interglaciális legvége,¹⁰ 5a oxigén-izotópos szakasz, abszolút értékben 100 ezer év körül. Ez az időrendi helyzet közelítően egyezik a régészeti és természettudományos leletek értékeléséből következő besorolással.

A régészeti leletanyagot már Kormos Tivadar pontosan a helyére tette, ami az akkori rendkívül kevés ismeretanyag, analógia (hazai vonatkozásban egyedül Kadić Ottokár leletei a Szeleta-barlangból) miatt különösen nagy tudományos teljesítmény. A Vértés-féle feldolgozás megerősítette az első publikáció eredményeit. Új gondolatokat, ötleteket a vértesszőlősi alsópaleolit lelőhely és leletanyag megismerése hozott a tatari ipar értékelésében. Vértés Lászlót az alsópaleolit eszközök kapcsán foglalkoztatta a kérdés: az azonos nyersanyag és kőmegmunkáló technika Vértesszőlősen és Tatán mennyiben jelenti a két ipar közös gyökerét, létezik-e a középsőpaleolitikumban egy epichopper kör.¹¹ A Vértés által az alsó- illetve középsőpaleolitikumban kimutatott eszközmegmunkáló hagyomány oly annyira hosszú életűnek bizonyult, hogy a hazai felsőpaleolitikumban is feltűnik. Az őskőkori eszköz-előállító technológiák között valószínűleg folyamatosan jelen lehetett a kavicsmegmunkálás, a tartós, ám rejtett továbbélés során az alsópaleolitikum idején (350-400 ezer), a középsőpaleolitikumban (100 ezer) és a felsőpaleolitikum közepén (20 ezer, kavicsgravetti vagy Ságvári kultúra) is kivirágzik. A „*kavicsgravetti*” elkülönítése a felsőpaleolit kutatás egyik újabb eredménye. A kavicsos iparok folyamatos jelenléte és belső fejlődése csak a Kárpát-medence belső területeiről tűnik rejtettnek, a folyamatos továbbélés a hazai leletekkel még nem igazolható. A Mediterráneum új adatai szerint azonban egyre szűkül az alsó- és középső paleolitikum közötti „üres” időszak. A kulturális hatások elterjedése előtt a földrajzi adottságok csak bizonyos időszakokban jelenthettek akadályt, s egy-egy ipar/régészeti kultúra akkor is tartósan megtelepedhet, ha ennek a kontinuitásnak nem a Kárpát-medence a színtere.

Arra a kérdésre viszont nem ismerjük a választ, mi készthette a kavicsoshoz való visszatérésre az embereket olyan időszakokban is, amikor nagy mennyiségű, könnyen hozzáférhető, kiváló egyéb nyersanyag is rendelkezésre állt. Azok az értelmezési kísérletek, amelyek a jelenséget ökológiai okokkal magyarázzák (azaz „*inter*” erdős illetve hideg száraz, vegetáció-szegény környezet), csak részben lehetnek igazak, hiszen a hazai kavicsfeldolgozó iparok különböző ökológiájú időszakokban jelentek meg.